

Η ένταξη των αλλοδαπών και των παλιννοστούντων μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο

Διακογεωργίου Αρχοντούλα
Δρ. του τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας
του Παντείου Πανεπιστημίου Αθηνών
Σχολική Σύμβουλος 2^{ης} Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Σάμου

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία η οποία έχει τίτλο «Σχολική ένταξη των αλλοδαπών και των παλιννοστούντων μαθητών στο ελληνικό Δημοτικό σχολείο θα ασχοληθούμε με θέματα τα οποία σχετίζονται με τις δυσκολίες τις οποίες συναντούν οι μαθητές οι οποίοι προέρχονται από άλλες χώρες και έχουν εγκατασταθεί πρόσφατα στην Ελλάδα ή ακόμα και οι μαθητές οι οποίοι είναι γεννημένοι στον τόπο μας αλλά η ελληνική είναι η δεύτερη τους γλώσσα αφού στο οικογενειακό τους περιβάλλον μιλούν και επικοινωνούν γενικότερα με τη γλώσσα του τόπου καταγωγής τους.

Αρχικά θα εννοιολογηθούν οι όροι Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, Κοινωνικοποίηση, Παλιννόστηση, Τμήμα Υποδοχής, Φροντιστηριακό τμήμα.

Στη συνέχεια θα μελετηθεί η περίπτωση του Τμήματος Υποδοχής το οποίο λειτουργούσε στο 9^ο Δημοτικό Σχολείο και στο οποίο φοιτούσαν μαθητές από όλα τα σχολεία του σχολικού συγκροτήματος του Βενετοκλείου (3^ο, 4^ο, 5^ο Δημοτικά Σχολεία Ρόδου). Κατά τη μελέτη του Τμήματος Υποδοχής αρχικά θα καταγραφεί ο αριθμός των μαθητών, η τάξη στην οποία φοιτούν, η χώρα προέλευσής τους, οι ώρες φοίτησης τους στο τμήμα καθώς και το υλικό το οποίο χρησιμοποιήθηκε για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας.

Ειδικότερα εξετάζονται και αναλύονται τα παρακάτω θέματα:

- Οι αλλοδαποί και οι παλιννοστούντες μαθητές στο ελληνικό Δημοτικό Σχολείο.
- Διαπολιτισμική Εκπαίδευση.
- Μοντέλα Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης
- Φορείς της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης – Το ελληνικό μοντέλο
- Τάξεις Υποδοχής
- Φροντιστηριακά Τμήματα
- Η Τάξη Υποδοχής στο 9^ο Δημοτικό Σχολείο Ρόδου κατά τη σχολική χρονιά 2008-2009
- Προτάσεις

Abstract

In the present study, which is entitled 'School Integration of foreigners and returning pupils in Greek Primary School will deal with issues related to the difficulties encountered by students who come from other countries and have recently settled in Greece or even students who are born in our country, but Greek is their second language after their family environment speak and communicate generally with the language of their place of origin.

Initially the terms Intercultural Education will ennoilogithoun, Socialization, Repatriation, Reception Desk, Tutorial section.

In the case of Host Department which operated in the 9th Primary School, in which students were enrolled in all schools in the school band of Venetoklio (3th, 4th, 5th Rhodes Elementary Schools will be considered below). The design of the Reception Department of the number of students initially registered, the class in which enrolled, their country of origin, the hours of attendance in the part and the material used for the teaching of the Greek language.

Specifically examined and analyzed the following topics:

- Foreign and repatriated students in Greek Primary School.
- Intercultural Education.

- Models of Intercultural Education
- Actors of Intercultural Education - The Greek model
- Reception Classes
- Support Courses
- The Reception Class in the 9th Elementary School of Rhodes during the school year 2008-2009
- Proposals

1. Οι αλλοδαποί και οι παλιννοστούντες μαθητές στο Δημοτικό Σχολείο

Από τις αρχές της δεκαετία του 1970 η χώρα μας δέχτηκε ένα μεγάλο αριθμό παλιννοστούντων Ελλήνων μεταναστών κυρίως από τη Γερμανία και παράλληλα εμφανίστηκε το ζήτημα της σχολικής επανένταξης των παιδιών στο ελληνικό Δημοτικό Σχολείο. Η παλιννόστηση την εποχή εκείνη ήταν πιο έντονη λόγω της ανεργία που υπήρχε στις χώρες υποδοχής.¹ Ο μεγάλος αριθμός των παιδιών των παλιννοστούντων Ελλήνων σε συνδυασμό με τους αλλοδαπούς μαθητές δημιούργησαν νέες ανάγκες στα πλαίσια του σχολικού περιβάλλοντος και του εκπαιδευτικού συστήματος γενικότερα. Τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια η ελληνική κοινωνία παρουσιάζει σημαντικές αλλαγές σύνθεσης του πληθυσμού της αφού αποτελεί χώρα υποδοχής μεγάλου αριθμού μεταναστών. Έχει με τον τρόπο αυτό μετατραπεί σε κράτος υποδοχής αφού μεταναστευτικές ομάδες εγκαθίστανται στα σύνορά της. Για το λόγο αυτό η ελληνική κοινωνία πρέπει και καλείται να αντιμετωπίσει αυτές τις αλλαγές και τις διαφοροποιήσεις που παρουσιάζονται με βάση όλες τις ιδιαιτερότητές τους. Οι μετανάστες καταφτάνουν στην Ελλάδα με ένα τρόπο μαζικό και πρωτόγνωρο για τα μέχρι τώρα δεδομένα της χώρας μας.

Η μετανάστευση στην Ελλάδα παρουσιάζει διαφορές σε σχέση με την μετανάστευση σε άλλα Ευρωπαϊκά κράτη επειδή η χώρα μας δεν ήταν επαρκώς προετοιμασμένη για να δεχτεί την υπερβολικά μεγάλη εισροή των μεταναστών στο έδαφός της. Οι αλλαγές είναι πλέον εμφανείς στην ελληνική κοινωνία και στη σύνθεση του πληθυσμού της και η πολυπολιτισμικότητα είναι μια πραγματικότητα στη χώρα μας. Οι παραπάνω αλλαγές έχουν σημαντικές επιπτώσεις σε όλους τους τομείς και ιδιαίτερα στον οικονομικό, τον κοινωνικό, τον πολιτισμικό. Η κοινωνία μας χαρακτηρίζεται πλέον από πολιτισμική ετερότητα σε έντονο βαθμό. Αυτή η πολυπολιτισμικότητα της ελληνικής κοινωνίας κάνει αισθητή την ανάγκη ευαισθητοποίησης και εγρήγορσης της εκπαιδευτικής κοινότητας για την υιοθέτηση νέων πρακτικών στην εκπαίδευση των αλλοδαπών και των παλιννοστούντων μαθητών πέραν της απλής αντιμετώπισης του γλωσσικού προβλήματος. Το Εκπαιδευτικό σύστημα δεν ήταν επαρκώς προετοιμασμένο για την αλλαγή του τοπίου στο μαθητικό πληθυσμό καθώς η σύνθεσή του έχει υποστεί σημαντικές αλλαγές. Τα σχολεία έχουν κυριολεκτικά κατακλυστεί από μεγάλο αριθμό παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών οι οποίοι σε πολλές περιπτώσεις ειδικά στα μεγάλα αστικά κέντρα καλύπτουν το ¼ του συνολικού αριθμού των μαθητών του σχολείου.

Ο ρόλος των εκπαιδευτικών είναι ευαίσθητος αφού καλούνται να διαχειριστούν την πολυπολιτισμική πραγματικότητα και να την αξιοποιήσουν ως εφαλτήριο για την κοινωνική ανάπτυξη των μαθητών.

Η ελληνική πολιτεία πήρε εκπαιδευτικά μέτρα τα οποία εγγράφονται στην «αφομοιωτική προσέγγιση» της εκπαίδευσης. Βασικά στοιχεία της αφομοιωτικής ιδεολογίας είναι η απαξίωση αντιμετώπιση των πολιτισμών των μειονοτήτων και των μεταναστών και η απαίτηση για καθολική και λειτουργική ενσωμάτωση τους στον κυρίαρχο πολιτισμό της χώρας υποδοχής.² Η πρόκληση μπροστά στην οποία βρίσκονται οι σημερινές κοινωνίες είναι κατά βάση η οργάνωση. Ζούμε σε μια κοινωνία η οποία χαρακτηρίζεται από πολιτισμική ετερότητα. Αυτό σημαίνει ότι όλο και

¹ Χώρες υποδοχής λέγονται οι χώρες που δέχονται τους μετανάστες.

² Γκόβαρης, Χ. (1994): Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, 2^η έκδοση, Αθήνα: Ατροπός, σ. 43.

πληθαίνουν οι ιδιαίτερες πολιτισμικές ομάδες οι οποίες ζουν ανάμεσα μας και συνεισφέρουν στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της χώρας. Η πολυπολιτισμικότητα η οποία χαρακτηρίζει την ελληνική κοινωνία όπως και τις κοινωνίες των άλλων χωρών, υπαγορεύει την ανάγκη υιοθέτησης νέων προσεγγίσεων στην Εκπαίδευση, την κοινωνία καθώς επίσης και τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των μαθητών. Και αυτό γιατί η ελληνική κοινωνία, παρά τον πολυπολιτισμικό της χαρακτήρα εξακολουθεί ουσιαστικά να λειτουργεί στη λογική της *αφομοίωσης*³. Ο αριθμός των παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών οι οποίοι φοιτούν στο ελληνικό Δημοτικό Σχολείο ολοένα και αυξάνεται και αυτό είναι αναμενόμενο, δεδομένων των οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι συγκεκριμένες ομάδες. Η φοίτηση των παιδιών αυτών στα ελληνικά σχολεία δεν είναι εύκολη ούτε απαλλαγμένη από προβλήματα. Τα τελευταία χρόνια το ελληνικό σχολείο βιώνει μια νέα πραγματικότητα. Η σύσταση του πληθυσμού των μαθητών άλλαξε και η πολυπολιτισμικότητα αποτελεί συνηθισμένο χαρακτηριστικό σχεδόν κάθε σχολικής τάξης. Στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός παιδιών για τα οποία η ελληνική γλώσσα είναι δεύτερη γλώσσα. Πολλά από αυτά τα παιδιά έχουν έρθει στην Ελλάδα κατά την πρώτη παιδική ηλικία ή έχουν γεννηθεί στη χώρα μας, ωστόσο το γεγονός ότι προέρχονται από ένα δίγλωσσο περιβάλλον αποτελεί πρόβλημα για τις σχολικές τους επιδόσεις και τη γενικότερή τους πρόοδο.

Τα παιδιά που προέρχονται από δίγλωσσο περιβάλλον έχουν αυξημένες εκπαιδευτικές ανάγκες καθώς βρίσκονται ανάμεσα σε δυο κουλτούρες. Αρχικά πρέπει να μάθουν τη γλώσσα της κυρίαρχης ομάδας για την ένταξή τους στην κοινωνική ζωή του σχολείου και της ευρύτερης κοινότητας καθώς και για την ακαδημαϊκή τους πρόοδο. Παράλληλα τα παιδιά αυτά έχουν ανάγκη από συναισθηματική ασφάλεια που τους παρέχει η μητρική γλώσσα και το πολιτισμικό υπόβαθρο της οικογένειας για να μπορέσουν να αναπτύξουν μια ισορροπημένη διαπολιτισμική ταυτότητα.

Από την άλλη πλευρά οι γηγενείς μαθητές που κάθονται στο ίδιο θρανίο με τους αλλοδαπούς και τους παλιννοστούντες μαθητές, που παίζουν μαζί τους στα διαλείμματα, που αναπτύσσουν φιλίες μεταξύ τους πρέπει να μάθουν να συνυπάρχουν και να επικοινωνούν με βασικό στοιχείο και εργαλείο τη γλώσσα. Γεννιέται λοιπόν η ανάγκη μια νέας παιδαγωγικής προσέγγισης για να ικανοποιηθούν όλες οι παραπάνω ανάγκες. Είναι αξιοσημείωτο ότι πολλά παιδιά τα οποία έχουν γεννηθεί στη χώρα μας μιλούν σε αρκετά υψηλό επίπεδο τη γλώσσα αν και οι επιδόσεις τους στο σχολείο δεν είναι ικανοποιητικές. Το σχολείο και γενικότερα το εκπαιδευτικό σύστημα ως θεσμός ο οποίος τις διαδικασίες της κοινωνικής και πολιτισμικής ένταξης των μαθητών καλείται να παίξει ουσιαστικό ρόλο για τη δημιουργία των κατάλληλων προϋποθέσεων για την αποδοχή και την αναγνώριση των διαφορετικών στοιχείων τα οποία τους χαρακτηρίζουν. Αυτή η διαδικασία δεν είναι εύκολη για το λόγο ότι πρέπει το σχολείο να ξεπεράσει το χαρακτήρα τον οποίο έχει και να προσανατολιστεί σε νέα δεδομένα και νέες συνθήκες εργασίας. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου Παιδείας ο αριθμός των αλλοδαπών μαθητών κατά τη σχολική χρονιά 2001/2002 ανερχόταν στις 80.000. Τα στοιχεία όμως ανεβαίνουν σύμφωνα με το Ινστιτούτο Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης όπου αριθμός αυτός ανέρχεται στους 140.000 μαθητές σε όλες τις βαθμίδες του εκπαιδευτικού συστήματος.⁴ Οι περισσότεροι από τους αλλοδαπούς μαθητές που φοιτούν στα ελληνικά σχολεία είναι από την Αλβανία (Το 80% των γονέων των μαθητών προέρχονται από την Αλβανία). Σε δεύτερη θέση (3%) βρίσκονται οι μαθητές των οποίων οι γονείς προέρχονται από τη Βουλγαρία. Περίπου το 10% των αλλοδαπών

³Τα εκπαιδευτικά μοντέλα τα οποία υιοθετήθηκαν από τις Ευρωπαϊκές Εκπαιδευτικές πολιτικές είναι: Το *αφομοιωτικό* μοντέλο, το *πολυπολιτισμικό* μοντέλο, το *ενταξιακό* μοντέλο, το *αντιρατσιστικό* μοντέλο και το *διαπολιτισμικό* μοντέλο, για τα οποία θα γίνει σύντομη αναφορά παρακάτω.

⁴ Λεπτομερή στοιχεία και περισσότερες πληροφορίες παρέχονται στο βιβλίο: Μάρκου Γ., & Γκότοβος Αθ., (2004). *Ομογενείς και αλλοδαποί μαθητές στην ελληνική εκπαίδευση*, Αθήνα, Ινστιτούτο Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης (ΠΙΟΔΕ).

μαθητών έχουν χρόνο παραμονής στην Ελλάδα περισσότερα από 10 χρόνια και περίπου το 11% είναι γεννημένοι στη χώρα μας⁵.

Καλείται λοιπόν το σχολείο και ο εκπαιδευτικός να ευαισθητοποιηθούν, να αναγνωρίσουν και να αξιολογήσουν τις ατομικές ικανότητες των αλλοδαπών και των παλιννοστούντων μαθητών. Είναι υπαρκτή η ανάγκη για μια νέα παιδαγωγική προσέγγιση η οποία θα έχει στόχο την ικανοποίηση των αναγκών και προς αυτό τον προσανατολισμό κινείται η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση

2. Διαπολιτισμική Εκπαίδευση

Τα τελευταία χρόνια η έννοια της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης αποκτά ολοένα και περισσότερη σημασία και γίνεται λόγος για την ανάγκη υιοθέτησης και ουσιαστικής εφαρμογής της. Διαπολιτισμική Εκπαίδευση νοείται κυρίως ως νέα παιδαγωγική αντίδραση θεωρητικού και πρακτικού τύπου σε μια μεταβαλλόμενη πολιτιστική πραγματικότητα, όπου η μετατόπιση των παραδοσιακών πολιτισμικών πλαισίων και η αναποτελεσματικότητα της λειτουργίας των παραδοσιακών αξιών στις νέες σχέσεις, καθιστούν το γενικό πολιτισμικό πλαίσιο αδιαπέραστο για το άτομο και το εκθέτουν σε ισχυρές δυσκολίες προσαρμογής και διαμόρφωσης της ταυτότητας του.⁶ Ο όρος *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση* όμως δεν παραπέμπει σε ένα κοινά αποδεκτό μοντέλο, αλλά σε ένα ευρύ φάσμα από αναλύσεις θεωρητικού τύπου το οποίο σχετίζεται με τις προϋποθέσεις της Εκπαίδευσης οι οποίες ισχύουν σε κάθε περίοδο και αναφέρονται κυρίως σε θέματα διδασκαλίας και μάθησης σ' ένα σχολείο που συνεχώς αλλάζει το τοπίο του. Η έννοια της *Διαπολιτισμικότητας* ορίζεται ως διαδικασία αναστοχαστικής αντίληψης και εμπειρίας του πολιτισμικού πλουραλισμού, αναγνώριση της ετερότητας και συνεργασίας μεταξύ ατόμων διαφορετικών πολιτισμών. Ως αποδέκτες της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης ορίζονται οι μαθητές ανεξάρτητα από την πολιτισμική τους προέλευση.⁷ Η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση στηρίζεται στην αρχή της ισότητας των ανθρώπων, της παροχής ίσων ευκαιριών, της ισοτιμίας των πολιτισμικών και των γλωσσικών διαφορών, στοιχείων τα οποία πρέπει να αποτελούν στόχους των Αναλυτικών Προγραμμάτων.

Στο εισαγωγικό μέρος του Διαθεματικού Πλαισίου Προγραμμάτων Σπουδών αναφέρεται ότι, τα φαινόμενα της διεθνοποίησης του πολιτισμού και της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας, σε συνδυασμό με τη «μείωση» των αποστάσεων συντελούν στη δημιουργία κοινωνικού περιβάλλοντος με ποικιλία πολιτισμικών, γλωσσικών, εθνοτικών και κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών. Γι' αυτό πρέπει να ελαχιστοποιηθεί αφενός το πιθανό ενδεχόμενο της επιβολής ενός μονοδιάστατου πολιτισμικού μοντέλου και αφετέρου η ενίσχυση φαινομένων ξеноφοβίας και ρατσισμού⁸. Στις Γενικές αρχές της Εκπαίδευσης αναφέρεται ότι για την ολόπλευρη ανάπτυξη του μαθητή κύριοι άξονες πρέπει να είναι:

- α) η παροχή γενικής παιδείας, β) η καλλιέργεια των δεξιοτήτων του μαθητή και η ανάδειξη των ενδιαφερόντων του,
- γ. η εξασφάλιση ίσων ευκαιριών και δυνατοτήτων μάθησης για όλους τους μαθητές.
- δ. η ενίσχυση της πολιτισμικής και γλωσσικής ταυτότητας στο πλαίσιο μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας,
- ε. η ευαισθητοποίηση για την αναγκαιότητα προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος και η υιοθέτηση ανάλογων προτύπων συμπεριφοράς,
- στ. η προετοιμασία για την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας,
- ζ. η φυσική, ψυχική και κοινωνική ανάπτυξη και

⁵Μάρκου Γ., & Γκότοβος Αθ., (2004), όπ.π.

⁶ Κανακίδου Ε- Παπαγιάννη, Β. (1998). *Διαπολιτισμική Αγωγή*, 4^η έκδοση, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ.15

⁷ Γκόβαρης, Χ. (1994): όπ. π. σ. 14-15

⁸ Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών – Αναλυτικά Προγράμματα Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης (2002): Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα, σ. 5

η. η ευαισθητοποίηση σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, παγκόσμιας ειρήνης και η διασφάλιση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας

Ειδικότερα για την ενίσχυση της πολιτισμικής και γλωσσικής ταυτότητας αναφέρεται ότι:

Η ελαχιστοποίηση των αποστάσεων και η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, με τις νέες δυνατότητες επικοινωνίας και ανταλλαγής πολιτιστικών αγαθών, εντάσσει τα άτομα σε ένα πολυπολιτισμικό περιβάλλον. Η χώρα μας, ως πλήρες και ισότιμο μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πρέπει να προωθεί την ανάπτυξη σε όλους τους τομείς μέσα από την αμοιβαία κατανόηση και συνεργασία με τους άλλους ευρωπαϊκούς λαούς. Επιπλέον, όπως συμβαίνει με όλες τις ευρωπαϊκές κοινωνίες, η σύνθεση της ελληνικής κοινωνίας μεταβάλλεται συνεχώς, εμπλουτιζόμενη με άτομα και φορείς διαφορετικών γλωσσικών και πολιτισμικών παραδόσεων, με αποτέλεσμα την αύξηση της πολιτισμικής ποικιλότητας, κατάσταση που μπορεί να θεωρηθεί υγιής υπό το πρίσμα της αναζωογόνησης των κυρίαρχων παραδόσεων. Η πραγματικότητα αυτή επιβάλλει στον κάθε πολίτη να αποδέχεται και να σέβεται την πολιτισμική ετερότητα των συμπολιτών του, ώστε όλοι να ζουν αρμονικά σε ένα περιβάλλον πολιτισμικής, εθνικής και γλωσσικής πολυμορφίας. Η κατάσταση αυτή απαιτεί την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων, δεξιοτήτων επικοινωνίας, συνεργασίας και συμμετοχής όλων στις σύγχρονες κοινωνικές εξελίξεις. Για την ομαλή κοινωνική ένταξη κάθε ατόμου απαιτείται η ανάπτυξη της ικανότητας «επικοινωνίας» με το κοινωνικό του περιβάλλον, τόσο μέσα από τη γνώση της μητρικής του γλώσσας, αλλά και άλλων γλωσσών, όσο και μέσα από την ενημέρωσή του για την ιστορία και την πολιτισμική παράδοση όχι μόνο της δικής του αλλά και των άλλων εθνικών, θρησκευτικών και πολιτισμικών ομάδων. Απαραίτητη είναι, επίσης, η ανάπτυξη της ικανότητας κάθε ατόμου να εργάζεται σε ομάδες και να αξιοποιεί τις γνώσεις και τις δεξιότητές του για την επίτευξη συλλογικών στόχων. Για την επίτευξη, επομένως, αρμονικής κοινωνικής ένταξης και συμβίωσης, είναι απαραίτητο κάθε άτομο να μάθει να συμβιώνει με τους άλλους, σεβόμενο τον πολιτισμό και τη γλώσσα τους. Ταυτόχρονα, όμως, πρέπει να διατηρεί την εθνική και πολιτισμική του ταυτότητα μέσα από την ανάπτυξη της εθνικής, πολιτιστικής, γλωσσικής και θρησκευτικής αγωγής. Εξάλλου, αποτελεί θέση όλων των χωρών της Ε.Ε. η προστασία της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας της εθνικής εκπαίδευσης και η αποδοχή των εθνικών ποικιλομορφιών και, συνεπώς, των στοιχείων εκείνων, τα οποία συμβάλλουν στη διαμόρφωση της εθνικής και πολιτισμικής ταυτότητας του μαθητή – αυριανού πολίτη⁹.

Οι αρχές της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης σύμφωνα με τον Essinger, είναι:

1. Η ενσυναίσθηση να μάθει ο μαθητής να κατανοεί τους «Άλλους» με βάση το δικό τους τρόπο σκέψης.
2. Η αλληλεγγύη, η οποία επιτυγχάνεται με την ανάπτυξη συλλογικής συνείδησης και την κατάργηση των κοινωνικών ανισοτήτων, που σχετίζονται με την εθνότητα, το χρώμα και τη θρησκεία.
3. Ο διαπολιτισμικός σεβασμός, που αναφέρεται στην ανάπτυξη της δυνατότητας ταυτόχρονης μελέτης όλων των πολιτισμικών στοιχείων που υπάρχουν σε μια κοινωνία, χωρίς αξιολογικές διαβαθμίσεις.
4. Η ανατροπή των εθνοκεντρικών στάσεων με την υπέρβαση των προκαταλήψεων και στερεοτύπων για μια ειρηνική συνύπαρξη των λαών.¹⁰

Πρωταρχικός στόχος της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης είναι η απόκτηση εκείνων των ικανοτήτων οι οποίες συμβάλλουν στην εποικοδομητική συμβίωση μέσα σε ένα περιβάλλον πολυπολιτισμικό. Στα πλαίσια της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης επιχειρείται η αποδοχή και ο σεβασμός του διαφορετικού καθώς επίσης και η αναγνώριση της πολιτισμικής ταυτότητας μέσα

⁹ Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών – Αναλυτικά Προγράμματα Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης (2002): Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα, σ. 6-7

¹⁰ Νικολάου Γ. (2000), *Ένταξη και εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα., σ. 130-131

από την καθημερινή προσπάθεια για συνεργασία και διάλογο με τους «άλλους». Η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση επίσης έχει στόχο την καλλιέργεια ενός κλίματος γενικής παιδείας για να αξιοποιηθούν οι διάφορες πτυχές του πολιτισμού και να παρεμποδιστούν τα στερεότυπα¹¹ και οι προκαταλήψεις¹². Στόχος επίσης της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης είναι να η εξάλειψη των διακρίσεων και του αποκλεισμού καθώς και η προσπάθεια της ένταξης των αλλοδαπών και των παλιννοστούτων μαθητών στο σχολικό σύστημα και να βοηθήσει για να έχουν τις ίδιες ευκαιρίες, δυνατότητες και αποτελέσματα με τους γηγενείς μαθητές.

3. Μοντέλα της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης

Τα βασικά μοντέλα τα οποία υιοθετήθηκαν καθώς και οι προσεγγίσεις οι οποίες επιχειρήθηκαν για την ένταξη των αλλοδαπών και των παλιννοστούτων μαθητών μπορούν να συνοψιστούν στα παρακάτω:

1. *Μοντέλο της αφομοίωσης*: Χαρακτηριστικό του μοντέλου της αφομοίωσης είναι η ανυπαρξία εθνικών ή φυλετικών χαρακτηριστικών των μελών των μεταναστευτικών ομάδων και την ολοκλήρωση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων με την πλήρη αποδοχή των πολιτισμικών προτύπων της κοινωνίας υποδοχής.¹³ Το αφομοιωτικό μοντέλο κυριάρχησε μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1960 και είχε βασικά χαρακτηριστικά τη γρήγορη απορρόφηση των παιδιών των διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων στον κυρίαρχο πολιτισμό με αποτέλεσμα να υιοθετείται μια ενιαία προσέγγιση γλωσσική και πολιτισμική προς τον κυρίαρχο πολιτισμό.
2. *Μοντέλο ενσωμάτωσης*: Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό αναγνωρίζονται η πολιτισμική ετερότητα, η ανεκτικότητα και ο σεβασμός των «άλλων» και γενικότερα σχετίζεται με όλες τις πτυχές οι οποίες οι οποίες δεν είναι ουσιαστικές στη διαμόρφωση της κοινωνίας (θρησκεία, παραδόσεις, εορτές, ήθη και έθιμα κ.τ.λ.)¹⁴. Στα πλαίσια του μοντέλου της ενσωμάτωσης επιχειρείται σχεδιασμός διαφόρων προγραμμάτων ουσιαστικά όμως δεν υπάρχει σημαντική μεταβολή στις θέσεις και τις αρχές της πολιτικής σχετικά με την Εκπαίδευση. Το μοντέλο της ενσωμάτωσης εφαρμόστηκε μέχρι το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1960.
3. *Πολυπολιτισμικό μοντέλο*: Η κυρίαρχη αρχή η οποία διαπνέει τα Αναλυτικά Προγράμματα και γενικότερα τα σχολικά εγχειρίδια είναι ότι η γνωριμία με τον πολιτισμό των «άλλων» μπορεί να περιορίσει τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα τα οποία οδηγούν στο ρατσισμό¹⁵. (Χαρακτηριστικό κείμενο από το Ανθολόγιο της Γ'- Δ' τάξης). Στους ειδικούς σκοπούς του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών για την Ελληνική γλώσσα αναφέρεται.¹⁶ Το πολυπολιτισμικό μοντέλο παρουσιάστηκε τη δεκαετία του 1970 στην Αυστραλία και την Ευρώπη.

¹¹ *Σtereότυπο*: Σταθερό και παγιωμένο πρότυπο, που ισχύει σε μια εποχή, σε μια κοινωνία, σταθερή κοινωνική αξία, με βάση την οποία κρίνονται ή ρυθμίζονται οι πράξεις και η συμπεριφορά των ατόμων.

¹² *Προκατάληψη*: Το να σχηματίζει κανείς αρνητική κρίση για τους άλλους προτού να τους γνωρίσει, ακολουθώντας αξιολογήσεις παλιότερων γενεών ή άλλων ανθρώπων. Γνωστές είναι οι εθνικές, φυλετικές και κοινωνικές προκαταλήψεις. Περισσότερα για τις έννοιες στερεότυπο και προκατάληψη βλ. στο Γκικά, Σ. (1995), ΛΕΞΙΚΟ ΕΝΝΟΙΩΝ Γενικής Παιδείας, Αθήνα, Σαββάλας, σ. 399, 421.

¹³ Μάρκου, Γ., (1996), *Η πολυπολιτισμικότητα της ελληνικής κοινωνίας, η διαδικασία διεθνοποίησης και η αναγκαιότητα της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης*, Αθήνα: Υπ. Ε. Π.Θ. – Γ. Γ. Λ. Ε., σ. 6

¹⁴ Γεωργιάννης, Π. (1999). *Μαθήματα Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης*, Αθήνα: Gutenberg, σ. 47

¹⁵ Ανήμερα της γιορτής του πατέρα του στις 21 Μαΐου, ο Αργύρης ετοιμάζεται να πάει μαζί με την οικογένειά του στην εκκλησία. Επιθυμία του είναι να πάρει μαζί τους και το μουσουλμάνο φίλο του το Νορντίν στην εκκλησία κρυφά από τους γονείς του. Ο Νορντίν όταν πήγε στην εκκλησία έκανε αταξίες και άρχισε να συμπεριφέρεται με τον ίδιο τρόπο όπως ακριβώς στο τζαμί με αποτέλεσμα να τον βγάλει έξω ο επίτροπος. Όταν γύρισε στο σπίτι τους και είπε στη γιαγιά του όλα τα γεγονότα εκείνη του είπε ότι η Παναγία αγαπά όλου του κόσμου τα παιδιά ανεξάρτητα από όπου κι αν κατάγονται.

(*Ο Νορντίν στην εκκλησία*, Ανθολόγιο Στο σχολείο του κόσμου)

¹⁶ Όσον αφορά τον αλλοδαπό μαθητή, τον ενταγμένο στην τάξη, στην οποία χρησιμοποιείται η ελληνική ως μητρική γλώσσα, αυτός πρέπει: -Μέσα σε πλαίσιο φυσικής επικοινωνίας να εσωτερικεύσει αβίαστα ορισμένες δύσκολες γι' αυτόν γλωσσικές δομές της ελληνικής γλώσσας. -Να βιώσει μέσα από τη γλώσσα τον ελληνικό πολιτισμό και να υιοθετήσει θετική στάση απέναντί του. Ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζει ο

4. *Αντιρατσιστικό μοντέλο*: Σύμφωνα με το αντιρατσιστικό μοντέλο προτείνεται η διαφορετική μεταχείριση των μελών των ομάδων μέσα από κρατικούς θεσμούς. Εφαρμόστηκε κατά τη δεκαετία του 1980 και είχε στόχους και προσανατολισμό στην εξάλειψη του ρατσισμού και των προκαταλήψεων.

5. *Διαπολιτισμικό μοντέλο*: Το διαπολιτισμικό μοντέλο υιοθετείται στην Ευρώπη κατά τη δεκαετία του 1980 και θεωρείται, αν και διαφέρει σημαντικά, εξέλιξη του μοντέλου της πολυπολιτισμικότητας. Το Διαπολιτισμικό μοντέλο απευθύνεται στο σύνολο του μαθητικού πληθυσμού (γηγενείς, αλλοδαποί και παλιννοστούντες μαθητές) και ορίζεται ως μια «διαλεκτική σχέση, διαδικασία αναγνώρισης και συνεργασίας ανάμεσα σε άτομα διάφορων εθνικών / μεταναστευτικών ομάδων».¹⁷

Οι περισσότερες χώρες της Ευρώπης αλλά και η Αμερική και ο Καναδάς εφάρμοσαν τα παραπάνω μοντέλα στις εκπαιδευτικές τους πολιτικές με στόχο την ένταξη των παιδιών των μεταναστών στο σχολικό περιβάλλον. Αρχικά υιοθετήθηκε το μοντέλο της αφομοίωσης επειδή επικρατούσε η αντίληψη έπρεπε να ενσωματωθούν στο σχολικό περιβάλλον της χώρας υποδοχής. Στη συνέχεια γίνεται στροφή προς το πολυπολιτισμικό μοντέλο με στόχο να κατανοηθεί από τους μαθητές η πολυπολιτισμικότητα της κοινωνίας και η γνωριμία άλλων πολιτισμών μέσα από το υλικό του σχολείου όπου φοιτούσαν. Πολύ αργότερα και ύστερα από πολλούς πειραματισμούς τα εκπαιδευτικά συστήματα των χωρών υιοθετούν το διαπολιτισμικό μοντέλο με ιδιαίτερη προσπάθεια να ξεπεραστεί ο εθνοκεντρισμός και να προβληθούν τα κοινά στοιχεία του πολιτισμού και της γενικότερης κουλτούρας μεταξύ των ατόμων τα οποία προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα.

4. Φορείς της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης - Το ελληνικό μοντέλο Εκπαίδευσης

Ο αριθμός των παλιννοστούντων και των αλλοδαπών μαθητών έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια και γι' αυτό απαιτούνται μέτρα και ειδικές, πρόσθετες δράσεις βασισμένες στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση για τη στήριξή τους μέσα στη σχολική μονάδα.¹⁸ Συχνά τα τμήματα τα οποία συγκροτούνται για τους μαθητές οι οποίοι ανήκουν στις παραπάνω ομάδες ονομάζονται «τμήματα ένταξης» ή ακόμη και «προπαρασκευαστικά τμήματα» όταν αναφέρονται σε ένταξη των Ρομά στο εκπαιδευτικό μας σύστημα. Οι όροι όμως οι οποίοι πρέπει να χρησιμοποιούνται για την ονομασία των τάξεων στις οποίες φοιτούν αλλοδαποί, παλιννοστούντες και Ρομά μαθητές είναι «Τάξεις υποδοχής» και «Φροντιστηριακά τμήματα». Το θεσμικό σχήμα το οποίο υιοθετείται για την ένταξη των μαθητών έχει την παρακάτω μορφή:

- Τάξη Υποδοχής I
- Τάξη Υποδοχής II
- Φροντιστηριακό τμήμα
- Διευρυμένο Ωράριο

5. Τάξεις Υποδοχής

Το Πρόγραμμα των τάξεων Υποδοχής ολοκληρώνεται σε δύο κύκλους οι οποίοι είναι ενταγμένοι στο Ωρολόγιο Πρόγραμμα του σχολείου. Το εντατικό Πρόγραμμα το οποίο στοχεύει στην εκμάθηση της Ελληνικής γλώσσας, δεύτερη γλώσσα για τους αλλοδαπούς και τους παλιννοστούντες μαθητές εφαρμόζεται στις **Τάξεις Υποδοχής I** και η φοίτηση των μαθητών σ' αυτές διαρκεί ένα διδακτικό έτος. Στις **Τάξεις Υποδοχής II** εφαρμόζεται ένα μικτό Πρόγραμμα μαθησιακής υποστήριξης μέσα στις κανονικές τάξεις με παράλληλη υποστηρικτική γλωσσική

στόχος της Λογοτεχνίας σε όλες τις τάξεις: -Να γνωρίσει δειγματικά κείμενα βαλκανικής και παγκόσμιας Λογοτεχνίας.

¹⁷ Γεωργογιάννης, Π. (1999), ό π. π. σ. 50

¹⁸ Εγκύκλιος Φ. 1. Τ.Υ /1254/126877/Γ1 «Προγράμματα για την ενεργό ένταξη Παλιννοστούντων, Αλλοδαπών και Ρομά μαθητών στο Εκπαιδευτικό μας σύστημα». 3-10-2008 Διεύθυνση Σπουδών του Υπουργείου Παιδείας.

διδασκαλία. Η φοίτηση στις τάξεις Υποδοχής II διαρκεί δύο διδακτικά έτη μετά από τη φοίτηση στην τάξη Υποδοχής I.

Βασική προϋπόθεση για τη δημιουργία και τη λειτουργία των τάξεων Υποδοχής είναι ο αριθμός των μαθητών. (Ο αριθμός των μαθητών πρέπει να είναι ο μικρότερος 9 και ο μεγαλύτερος 17). Σε περίπτωση όπου φοιτούν σε γειτονικά σχολεία αλλοδαποί ή παλιννοστούντες μαθητές οι οποίοι έχουν ανάγκη φοίτησης στα τμήματα Υποδοχής μπορούν να μετεγγραφούν με τη σύμφωνη γνώμη των γονέων τους και των Διευθυντών των Σχολείων, με απόφαση του Προϊσταμένου Διεύθυνσης ή του Γραφείου Εκπαίδευσης, σε ένα Σχολείο στο οποίο τηρούνται οι προϋποθέσεις ώστε να είναι δυνατή η ίδρυση του Τμήματος Υποδοχής I.

Στις τάξεις Υποδοχής I εντάσσονται μαθητές με ελάχιστη ή μηδενική γνώση της ελληνικής γλώσσας. Οι μαθητές παρακολουθούν και κάποια μαθήματα στην κανονική τους τάξη, όπως:

- Φυσική Αγωγή
- Εικαστική Αγωγή
- Μουσική Αγωγή
- Ξένη Γλώσσα

Κριτήριο για την παρακολούθηση των μαθημάτων στην κανονική τάξη είναι το κατά πόσον οι μαθητές έχουν την ικανότητα να παρακολουθήσουν αυτά τα μαθήματα.

Στις τάξεις Υποδοχής II, εντάσσονται μαθητές με μέτριο επίπεδο ελληνομάθειας, το οποίο δύναται να τους δημιουργεί μαθησιακές δυσκολίες. Οι μαθητές αυτοί παρακολουθούν τα μαθήματα στις κανονικές τάξεις, αλλά παράλληλα υποστηρίζονται με γλωσσική διδασκαλία εκτός της κανονικής τάξης. Η λογική των Τάξεων Υποδοχής II στοχεύει στο να παρακολουθεί ο μαθητής περισσότερες διδακτικές ώρες στην κανονική του τάξη, ώστε να ενταχθεί πλήρως σε αυτήν το ταχύτερο δυνατό.

Για τη φοίτηση των μαθητών στις τάξεις Υποδοχής απαιτούνται:

1. Διαπιστωτικά τεστ με πρότυπο το αναρτημένο στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Παιδείας. Τεστ: www.ypepth.gr Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση – Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας. Νέα – Ανακοινώσεις. Με τα Διαπιστωτικά τεστ ανιχνεύεται το επίπεδο ελληνομάθειας του μαθητή, ώστε να ενταχθεί ανάλογα στην Τάξη Υποδοχής I ή την Τάξη Υποδοχής II, καθώς και η δυνατότητα του να παρακολουθεί την Τάξη Υποδοχής. Τα διαπιστωτικά τεστ προτείνεται να γίνονται την πρώτη ή τη δεύτερη εβδομάδα των μηνών Οκτωβρίου, Φεβρουαρίου και Ιουνίου.
2. Δήλωση του γονέα όπου θα αναφέρεται η επιθυμία του να παρακολουθήσει ο μαθητής το Τμήμα Υποδοχής.

Στις Τάξεις Υποδοχής εφαρμόζεται ωρολόγιο εβδομαδιαίο Πρόγραμμα 18-22 ωρών οι οποίες πραγματοποιούνται με απόσπαση των μαθητών από την κανονική τάξη εκτός από τα μαθήματα Καλλιτεχνικά, Φυσική Αγωγή και Μαθηματικά. Τα μαθήματα ορίζονται ως εξής: Ελληνική γλώσσα (14 ώρες), Μαθηματικά (4 ώρες) και 4 ώρες στοιχεία από τα άλλα μαθήματα.

Η αποχώρηση των μαθητών από τα Τμήματα Υποδοχής και η ένταξή τους στην κανονική τους τάξη μπορεί να γίνει εκτός από τα διαπιστωτικά τεστ και με κατατακτήριες εξετάσεις. Το μέγιστο όριο παραμονής των μαθητών στα Τμήματα Υποδοχής I είναι ένα σχολικό έτος ενώ στα Τμήματα Υποδοχής II δύο σχολικά έτη και μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορεί να παραταθεί.

6. Φροντιστηριακά Τμήματα:

Στα Φροντιστηριακά τμήματα φοιτούν μαθητές οι οποίοι είτε δεν έχουν φοιτήσει στα Τμήματα Υποδοχής και παρουσιάζουν γλωσσικές δυσκολίες, είτε φοίτησαν σε Τμήματα Υποδοχής αλλά εξακολουθούν να δυσκολεύονται στην κανονική τους τάξη. Τα Φροντιστηριακά Τμήματα παρέχουν πρόσθετη διδακτική βοήθεια εκτός του διδακτικού ωραρίου. Δημιουργούνται με ελάχιστο αριθμό τους 3 μαθητές και μέγιστο τους 8. Σε περίπτωση που οι μαθητές είναι περισσότεροι από 8 δημιουργείται επιπλέον Τμήμα. Μαθητές ευρύτερων περιοχών μπορούν να εγγράφονται στο ίδιο Σχολείο με τη σύμφωνη γνώμη των γονέων του και των Διευθυντών των

Σχολείων. Τα Φροντιστηριακά τμήματα λειτουργούν δέκα ώρες την εβδομάδα και διδάσκεται κυρίως η ελληνική γλώσσα και όποια από τα άλλα μαθήματα κρίνει ο δάσκαλος.

Για τη λειτουργία των φροντιστηριακών τμημάτων απαιτείται η απόφαση του συλλόγου διδασκόντων ύστερα από εισήγηση του διευθυντή της σχολικής μονάδας. Στην απόφαση του συλλόγου αναφέρονται:

- Τα ονόματα των μαθητών που θα παρακολουθήσουν τα φροντιστηριακά τμήματα
- Τα ονόματα των εκπαιδευτικών που θα διδάξουν σ' αυτά
- Το εβδομαδιαίο ωρολόγιο πρόγραμμα.¹⁹

Οι εκπαιδευτικοί οι οποίοι διδάσκουν σε Τάξεις Υποδοχής και σε Φροντιστηριακά Τμήματα υποβάλλουν στο τέλος κάθε τριμήνου εκθέσεις όπου αναφέρουν τα προβλήματα τα οποία έχουν διαπιστώσει σχετικά με τη λειτουργία του Τμήματος, με την πρόοδο των μαθητών ή ακόμη ότι άλλο σχετικό θέμα. Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να είναι εξειδικευμένοι στη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας ή στην άριστη γνώση της ελληνικής γλώσσας αν πρόκειται για αλλοδαπούς εκπαιδευτικούς ή πολύ καλή χρήση της γλώσσας της χώρας από την οποία προέρχονται οι μαθητές. Μπορούν επίσης να διδάσκουν μόνιμοι ή αναπληρωτές εκπαιδευτικοί της ίδιας ή άλλης σχολικής μονάδας για συμπλήρωση του

Για την καταγραφή και παρακολούθηση των Τάξεων Υποδοχής και των Φροντιστηριακών Τμημάτων οι Διευθυντές Εκπαίδευσης υποβάλλουν στη Διεύθυνση Σπουδών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης του Υπουργείου Παιδείας Πίνακες όπου φαίνονται οι αριθμοί των φοιτούντων μαθητών καθώς και το Πρόγραμμα που ακολουθείται.

Άλλοι φορείς οι οποίοι ασχολούνται με θέματα Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης και γενικότερα εκπαιδευτικής στήριξης μειονοτικών και εθνοπολιτισμικών ομάδων είναι το Εθνικό Ίδρυμα Νεότητας, (Ε.Ι.Ν) το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας,(Κ.Ε.Γ), η Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων,(Γ.Γ.Ε.Ε.).

Το Ινστιτούτο Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης (Ι.Π.Ο.Δ.Ε), έχει σκοπό τη μελέτη και την έρευνα των εκπαιδευτικών θεμάτων που αφορούν την ελληνική παιδεία στο εξωτερικό, καθώς και την ευθύνη και τον συντονισμό των προσπαθειών για την έγκυρη και έγκαιρη εκτέλεση των ποικίλων προγραμμάτων (Νόμος 2413/96 Οργάνωση Λειτουργία Σχολείων Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης).

Το Ελληνικό Παρατηρητήριο για τη Διαπολιτισμική Παιδεία και Εκπαίδευση ιδρύθηκε με πρωτοβουλία ερευνητικής ομάδας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και αποτελεί ένα συλλογικό εγχείρημα 52 ερευνητών, εκπαιδευτικών και στελεχών από όλη την Ελλάδα. Το Ελληνικό Παρατηρητήριο για τη Διαπολιτισμική Παιδεία και Εκπαίδευση αποτελεί πόλο διασύνδεσης και υποστήριξης των σχολικών μονάδων με στόχο:

- Τη σύνδεση των σχολείων με οργανισμούς που ασχολούνται με θέματα μεταναστευτικής πολιτικής.
- Τη συνεργασία Δημοτικών Σχολείων, Γυμνασίων και Λυκείων για την αποτελεσματικότερη εκπαίδευση των μαθητών.
- Τη διασύνδεση του Λυκείου με επόμενες εκπαιδευτικές βαθμίδες και με την αγορά εργασίας.
- Την υποστήριξη διασχολικών διεργασιών²⁰

7. Το ελληνικό μοντέλο εκπαίδευσης

Η ελληνική πολιτεία αν και είχε να επανεντάξει τα παιδιά των παλιννοστούντων Ελλήνων από τις χώρες κυρίως της Δυτικής Ευρώπης δεν διαμόρφωσε κάποια ενιαία πολιτική ένταξης των ατόμων

¹⁹ Υπεύθυνος για την τήρηση προγράμματος φροντιστηριακών τμημάτων είναι ο Διευθυντής της σχολικής μονάδας.

²⁰ Δελτίο Τύπου του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (11/9/2008) με θέμα: Ίδρυση Ελληνικού Παρατηρητηρίου για τη Διαπολιτισμική Παιδεία και Εκπαίδευση. Για τα παιδιά των μεταναστών στην Ελλάδα.

που προέρχονται από άλλα πολιτισμικά πλαίσια.²¹ Το ίδιο φαινόμενο συνέβαινε και για τα παιδιά που εξακολουθούν να έρχονται στη χώρα μας από άλλες χώρες και συνεπώς από άλλα πολιτισμικά περιβάλλοντα. Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα αρχικά όπως αναφέρθηκε εκδήλωνε έντονες αφομοιωτικές και «συμμορφωτικές» πιέσεις²². Έχει παρατηρηθεί ότι μετά από το 1995 επιχειρείται μια συστηματική προσπάθεια ένταξης των αλλοδαπών μαθητών στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα.

Από το Υπουργείο Παιδείας και σε συνεργασία με διοικητικούς και επιστημονικούς του φορείς και σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 2413/96 που αφορά την «Ελληνική παιδεία στο εξωτερικό, τη διαπολιτισμική εκπαίδευση και άλλες διατάξεις» μετατρέπονται (σύμφωνα με τα άρθρα 34 και 35) τα δημόσια σχολεία σε σχολεία Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, όπου «εφαρμόζονται προγράμματα των αντίστοιχων δημόσιων σχολείων, τα οποία προσαρμόζονται στις ιδιαίτερες εκπαιδευτικές, κοινωνικές, πολιτιστικές ή μορφωτικές ανάγκες των μαθητών τους.(άρθρο 34. παρ. 2). Στα σχολεία αυτά εφαρμόζονται δίγλωσσα προγράμματα με πρώτη γλώσσα συνεννόησης την Αγγλική και όχι την Ελληνική.

Από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο συγγράφονται ειδικά εγχειρίδια από ομάδες εκπαιδευτικών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου σύμφωνα με τις αρχές της διδασκαλίας της γλώσσας που αποτελεί αναγκαίο εργαλείο για τα Τμήματα Υποδοχής.

Περιλαμβάνονται βιβλία για τα δύο επίπεδα των μαθητών:

- Για τους αρχάριους των μεγάλων τάξεων προσφέρονται για διδασκαλία τα βιβλία του μαθητή «Ανοίγω το παράθυρο 1» το οποίο περιλαμβάνει Α΄ και Β΄ τεύχος και συνοδεύεται από Τετράδιο Εργασιών και το Βιβλίο για το δάσκαλο και το «Γεια σας, παιδιά» Β΄ τεύχος με το αντίστοιχο Τετράδιο Εργασιών και το Βιβλίο για το δάσκαλο τα οποία είχαν συγγραφεί για τα ελληνόπουλα της Γερμανίας.
- Για τους προχωρημένους τα βιβλία «Ανοίγω το παράθυρο 2» το οποίο περιλαμβάνει Α΄ και Β΄ τεύχος και συνοδεύεται από Τετράδιο Εργασιών και το Βιβλίο για το δάσκαλο και το «Μαθαίνω Ελληνικά 2» τα οποία είχαν συγγραφεί για τα ελληνόπουλα της Αμερικής.
- Η σειρά «Ανοίγω το παράθυρο 1» απευθύνεται έχει γραφτεί για παιδιά με καθόλου ή ελάχιστη γνώση της Ελληνικής. Οι μαθητές θα κατακτήσουν το ελληνικό Αλφάβητο και το μηχανισμό της πρώτης ανάγνωσης.
- Η σειρά «Ανοίγω το παράθυρο 2» προορίζεται για μαθητές που έχουν κάποιες βασικές γνώσεις της ελληνικής είτε από συστηματική διδασκαλία στο σχολείο είτε από το ευρύτερο περιβάλλον τους.²³
- Σε κάθε διδακτική υπάρχει ένας διπλός στόχος:
 1. Ο *επικοινωνιακός*, δηλαδή οι γλωσσικές δεξιότητες που θα χρειαστεί να κατακτήσουν οι μαθητές για να επικοινωνήσουν με το περιβάλλον τους σε συγκεκριμένη περίπτωση π. χ Πώς να χαιρετούν ή να ζητούν κάποια πληροφορία.
 2. Ο *γραμματικός*. Με κέντρο τον επικοινωνιακό στόχο επιλέγονται να παρουσιαστούν βασικά στοιχεία γραμματικής και συντακτικού. Γίνεται δηλαδή, προσπάθεια η διδασκαλία της γραμματικής να μην είναι αποκομμένη από την επικοινωνιακή λειτουργία της, αλλά γίνεται μέσα από αυτήν.²⁴Οι ενότητες αναφέρονται σε θέματα συνάντησης, γνωριμίας προσώπων, γνωριμίας με διάφορους χώρους, συνεργασίες ομάδων, αλλαγής τόπου διαμονής και οικογενειακής ζωής. Κατευθυντήριος στόχος του διδακτικού υλικού είναι να συμβάλλει στην καλλιέργεια και προώθηση της ελληνικής γλώσσας και του ελληνικού πολιτισμού στον απόδημο ελληνισμό, έτσι ώστε οι νέες γενεές να αποκτήσουν μια ταυτότητα ανάλογη με τις κοινωνικοπολιτισμικές συνθήκες κοινωνικοποίησής

²¹ Κανακίδου-Παπαγιάννη (1998), ό π. π., σ 83

²² Μάρκου Γ., (1996), όπ. π., σ. 29.

²³ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, Ο.Ε.Δ.Β. (Α΄ έκδοση) 1998, *Ανοίγω το παράθυρο*, Βιβλίο για το δάσκαλο, σ.7.

²⁴ *Ανοίγω το παράθυρο*, Βιβλίο για το δάσκαλο, ό π. π., σ.9.

του, δηλαδή μια διαπολιτισμική ταυτότητα. Η διαπολιτισμική ταυτότητα συνεπάγεται πέρα από την ικανότητα του ατόμου να επικοινωνεί στη γλώσσα της χώρας υποδοχής και να λαμβάνει ενεργά μέρος στην κοινωνικοπολιτισμική τους ζωή και την ικανότητα του να επικοινωνεί με τους Έλληνες στην ελληνική γλώσσα και να συμμετέχει ενεργά στην κοινωνικοπολιτισμική ζωή της ελληνικής μειονότητας στη χώρα υποδοχής και να ενδιαφέρεται για την κοινωνικοπολιτισμική ζωή της Ελλάδας.²⁵

Συγχρόνως οι μαθητές διδάσκονται, για γνωριμία με τον πολιτισμό της Ελλάδας και την Ιστορία της, τα εγχειρίδια «Ελληνικός Πολιτισμός 1» και «Ελληνικός Πολιτισμός 2», με τα Τετράδια Εργασιών και τα βιβλία για το δάσκαλο με μεθοδολογικές οδηγίες. Το μάθημα του Ελληνικού Πολιτισμού, σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα που συντάχθηκε από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο διαιρείται σε δύο κύκλους ή επίπεδα. Ο πρώτος κύκλος καλύπτει ΤΟΝ Ελληνικό πολιτισμό από τη Μυθολογία και τα προϊστορικά χρόνια μέχρι την κατάκτηση της Ελλάδας από τους Ρωμαίους, ενώ ο δεύτερος καλύπτει τον πολιτισμό του Βυζαντινού και του Νεότερου Ελληνισμού. Στο βιβλίο του μαθητή αποφεύγονται οι πολλές χρονολογίες εκτός από κάποιες πολύ σημαντικές για την οριοθέτηση των σημαντικών γεγονότων. Το βιβλίο του Ελληνικού Πολιτισμού έχει σκοπό να γίνει ένας καλός πρεσβευτής της ιστορικής αλήθειας, να φτάσει σε πολλά σπίτια ομογενών, για να τους τονώσει το φρόνημα και να του κάνει πιο υπερήφανους για τη χώρα καταγωγής τους με τη μεγάλη και ένδοξη Ιστορία.²⁶

Για τη μεθόδευση της διδασκαλίας της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας στην Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση εκδίδονται αντίστοιχα «Φυλλάδια με οδηγίες για την επιλογή της ύλης», από τα σχολικά εγχειρίδια «Νεοελληνική Γλώσσα» καθώς και προτάσεις για την οργάνωση και τη λειτουργία των τάξεων υποδοχής. Επίσης παρέχονται «Οδηγίες για τους εκπαιδευτικούς» καθώς και τρίτο φυλλάδιο με τα «Προβλήματα κοινωνικής και σχολικής ένταξης παιδιών παλιννοστούτων ομογενών».

8. Το τμήμα υποδοχής στο 9^ο δημοτικό σχολείο Ρόδου

Στα Δημοτικά σχολεία (3^ο, 4^ο, 5^ο, 9^ο) του Βενετοκλείου συγκροτήματος φοιτούν πολλοί μαθητές οι οποίοι προέρχονται από άλλες χώρες, κυρίως από την Αλβανία και τη Βουλγαρία. Σε καθένα από τα παραπάνω σχολεία φοιτούν περίπου τριάντα μαθητές και ορισμένοι απ' αυτούς έχουν έρθει στη χώρα μας την τελευταία διετία με αποτέλεσμα να συναντούν έντονα προβλήματα επικοινωνίας εξαιτίας του ότι δεν γνωρίζουν σε ικανοποιητικό επίπεδο την ελληνική γλώσσα. Είναι προφανές ότι το μέγεθος του προβλήματος είναι μεγάλο αφού στα σχολεία μας φοιτούν μαθητές που δυσκολεύονται να συμμετέχουν στη μαθησιακή διαδικασία, με αποτέλεσμα παιδιά που δεν παρουσιάζουν κανένα μαθησιακό πρόβλημα να παρουσιάζουν δευτερογενώς εξαιτίας του ελλείμματος στο κομμάτι της γλώσσας. Πολλές φορές οι μαθητές αυτοί ίσως αισθάνονται ως «ξένοι και διαφορετικοί» από τους συμμαθητές τους μέσα στην ίδια τάξη ή ακόμη και την ώρα του παιχνιδιού. Ευαισθητοποιημένοι οι Διευθυντές/Διευθύντριες των σχολείων του Βενετοκλείου συγκροτήματος για το θέμα των αλλοδαπών και των παλιννοστούτων μαθητών, με την πεποίθηση ότι είναι επιβεβλημένη ανάγκη να ενδυναμωθεί η πολιτισμική ταυτότητα των μειονοτήτων και η γενικότερη πνευματική και ψυχολογική τους ανάπτυξη καθώς και το ότι οι πολιτισμικά διαφέροντες μαθητές πρέπει να ενθαρρύνονται και όχι να νιώθουν μειονεκτικά μέσα στη σχολική κοινότητα κατέγραψαν σχολαστικά όλες τις περιπτώσεις των μαθητών που χρήζουν πρόσθετης στήριξης για να ξεπεράσουν τις δυσκολίες στη γλώσσα.

Για τους παραπάνω λόγους οι Σύλλογοι Διδασκόντων αφού έλαβαν υπόψη:

²⁵ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ(2000), ΓΕΙΑ ΣΑΣ ΠΑΙΔΙΑ, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ, Θεωρητικό πλαίσιο παραγωγής του διδακτικού υλικού, Οδηγίες για το δάσκαλο, Αθήνα, σ.32

²⁶ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, Ο.Ε.Δ.Β. έκδοση 2001, *Ελληνικός Πολιτισμός*, Βιβλίο για το δάσκαλο, σ.8.

- Τη σχετική νομοθεσία για την εφαρμογή των Προγραμμάτων για την ενεργό ένταξη Παλιννοστούτων, Αλλοδαπών και Ρομά μαθητών στο Εκπαιδευτικό σύστημα (Φ.1 Τ.Υ. /1073/117052/Γ1/23/9/2009) έγγραφο του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων/Διεύθυνση Σπουδών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης.
- Τους θεσμούς της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, το πλαίσιο λειτουργίας των τμημάτων Υποδοχής (Επίπεδο I, II).
- Τις εισηγήσεις των Διευθυντών / Διευθυντριών των σχολείων για την ανάγκη λειτουργίας του τμήματος Υποδοχής για το σχολικό έτος 2008-2009.
- Τις υπάρχουσες προϋποθέσεις για την εύρυθμη λειτουργία του τμήματος υποδοχής στο 9^ο δημοτικό Σχολείο.

Κατά το σχολικό έτος 2008-2009 λειτούργησε το Τμήμα Υποδοχής στο 9^ο Δημοτικό Σχολείο Ρόδου και φοίτησαν μαθητές από τα 3^ο, 4^ο, 5^ο και 9^ο Δημοτικά Σχολεία Ρόδου. Το Τμήμα Υποδοχής στεγαζόταν στο 9^ο Δημοτικό Σχολείο και εκεί προσέρχονταν οι μαθητές και από τα άλλα Δημοτικά Σχολεία του Βενετοκλείου συγκροτήματος. Είχαν συγκροτηθεί 2 τμήματα και οι μαθητές χωρίστηκαν με βάση τη γνώση της ελληνικής γλώσσας. Λειτούργησε ένα τμήμα αρχαρίων και ένα τμήμα προχωρημένων μαθητών.

Στο τμήμα των αρχαρίων φοίτησαν συνολικά 12 μαθητές και από τα τέσσερα Σχολεία. Οι περισσότεροι μαθητές ήταν μαθητές των τάξεων Β' και Γ', ενώ μικρότερος ήταν ο αριθμός από τις μεγαλύτερες τάξεις. Κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς και μέχρι τον Ιανουάριο μετεγγράφηκαν και άλλοι μαθητές στα Σχολεία του συγκροτήματος με αποτέλεσμα να αυξηθεί ο αριθμός και των μαθητών των Τάξεων Υποδοχής.

Στο τμήμα των προχωρημένων φοίτησαν συνολικά 9 μαθητές και ορισμένοι από τους οποίους σημείωσαν σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα βελτίωση και πρόοδο στο μάθημα της γλώσσας και γενικότερα στην επικοινωνία και την κοινωνικοποίηση. Οι περισσότεροι από τους μαθητές των Τμημάτων Υποδοχής ήταν Αλβανικής καταγωγής, ενώ μικρότερος αριθμός ήταν Βουλγαρικής καταγωγής. Υπήρχαν επίσης μαθητές και από άλλες χώρες αλλά με πολύ μικρό αριθμό μαθητών. Αρχικά οι μαθητές απάντησαν σε τεστ σχετικά με την κατοχή της γλώσσας για να είναι δυνατή η κατάταξή τους στο ανάλογο Τμήμα Υποδοχής. Το Πρόγραμμα του Τμήματος Υποδοχής κάλυπτε το πρώτο τετράωρο του Ωρολογίου Προγράμματος των Σχολείων. Οι μαθητές παρακολουθούσαν καθημερινά 2 ώρες στο Τμήμα Υποδοχής ανάλογα με το Πρόγραμμα το οποίο είχε διαμορφωθεί με συνεργασία της εκπαιδευτικού του Τμήματος και των δασκάλων των τάξεων. Το υλικό το οποίο χρησιμοποιήθηκε ήταν τα βιβλία «Γεια σας 1» και «Γεια σας 2», «Ανοίγω το παράθυρο 1», «Ανοίγω το παράθυρο 2», «Βλέπω το σημερινό κόσμο» « Βλέπω το σημερινό κόσμο / Βιβλίο δραστηριοτήτων». Επίσης πραγματοποιήθηκαν Σχέδια εργασίας με θέματα πολιτιστικά, ευκαιριακά και επίκαιρα με την ευκαιρία παγκόσμιων ημερών. Χρησιμοποιήθηκαν επίσης διάφορα εποπτικά μέσα όπως εικόνες, φωτογραφίες, χάρτες, επιτραπέζια εκπαιδευτικά παιχνίδια, διαφάνειες κ.ά.

Στο Τμήμα των Προχωρημένων οι μαθητές έφτασαν σε επίπεδο να διαβάζουν και να κατανοούν λογοτεχνικά βιβλία τα οποία είχαν τη δυνατότητα να δανείζονται από τις βιβλιοθήκες των Σχολείων τους. Επίσης οι μαθητές είχαν τη δυνατότητα να μιλήσουν για τη χώρα καταγωγής τους, για τις συνήθειες, τις παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα, τις γιορτές τους, τα φαγητά και γενικότερα ότι τους ήταν ευχάριστο να μοιραστούν με τους άλλους μαθητές καθώς και να τα γνωρίσουν κι εκείνοι.

Πρέπει να επισημάνουμε ότι υπήρχε συνεργασία ανάμεσα στην εκπαιδευτικό του Τμήματος Υποδοχής και στους δασκάλους των τάξεων των μαθητών με στόχο την ενημέρωση σχετικά με τις επιδόσεις και τις τυχόν ελλείψεις όπου έπρεπε να δοθεί μεγαλύτερη βαρύτητα για να ξεπεραστούν. Επίσης οι γονείς των μαθητών ενδιαφέρονταν για τις επιδόσεις και τη γενικότερη πορεία των παιδιών τους. Οι σχέσεις της εκπαιδευτικού του Τμήματος Υποδοχής με μαθητές και γονείς στηριζόταν στη αρμονική συνεργασία, τη φιλία και την αγάπη.

Το Τμήμα Υποδοχής είναι ένας θεσμός ο οποίος συμβάλλει ουσιαστικά στην ομαλή ένταξη των μαθητών στο ελληνικό Σχολείο. Με τον όρο «ένταξη» δεν εννοούμε την παθητική διαδικασία, που συναρτάται άμεσα με την αφομοίωση του μετανάστη, αλλά την «ενεργητική διαδικασία μεταλλαγής της πραγματικότητας με την πρόσληψη νέων στοιχείων που εισάγει ο ίδιος».²⁷ Στο Τμήμα Υποδοχής οι μαθητές αισθάνονται θαλπωρή, συνεχές και πραγματικό ενδιαφέρον, ευαισθησία και σεβασμό προς το δικό τους πολιτισμό και τη χώρα από την οποία κατάγονται.

Προτάσεις

Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα στέκεται με ευαισθησία και ενδιαφέρον τα προβλήματα των αλλοδαπών μαθητών καθώς και η χώρα μας αποτελεί μια χώρα υποδοχής που προτιμούν πολλοί μετανάστες. Η σχολική ζωή και γενικότερα το τοπίο της σχολικής τάξης έχει αλλάξει με ένα τρόπο γρήγορο και θεαματικό.

Σχετικά με τις Τάξεις Υποδοχής και τα Φροντιστηριακά Τμήματα και σε συνδυασμό με την εμπειρία της λειτουργίας τους στο σχολικό μας συγκρότημα θα επιχειρούσαμε να αναφερθούμε σε ορισμένα βασικά σημεία στα οποία πιστεύουμε ότι πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή και βαρύτητα:

- Ενισχυτική διδασκαλία σε επίπεδο τάξης από το δάσκαλο.
- Τα Τμήματα Υποδοχής να τα αναλαμβάνουν εκπαιδευτικοί οι οποίοι είναι μόνιμοι και έχουν κάποιες ιδιαίτερες γνώσεις και είναι ευαισθητοποιημένοι σχετικά με την εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών.
- Προσεχτική εκτίμηση και αξιολόγηση του επιπέδου γνώσης της ελληνικής γλώσσας του αλλοδαπού μαθητή.
- Εξασφάλιση εποπτικού υλικού και βιβλίων τα οποία θα χρησιμοποιούνται στο Τμήμα Υποδοχής ή ακόμη και συγγραφή σύγχρονων βιβλίων όπου θα περιλαμβάνονται θέματα προσανατολισμένα προς τα ενδιαφέροντα και τα βιώματα των αλλοδαπών μαθητών.
- Δημιουργία συνδέσμων ανάμεσα στα Τμήματα Υποδοχής και γενικότερα τις σχολικές μονάδες με φορείς με στόχο τη συνεργασία και την ανταλλαγή εμπειριών και γνώσεων.
- Ενημέρωση και συνεργασία των γονέων των αλλοδαπών μαθητών με διάφορους φορείς και υπηρεσίες οι οποίες είναι βασικές και απαραίτητες για την περίοδο της εγκατάστασης τους στη χώρα υποδοχής.
- Προσπάθεια να ολοκληρώσει τον κύκλο του Τμήματος Υποδοχής σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα και να επανέλθει σύντομα στην κανονική του τάξη.
- Υιοθέτηση πρωτοποριακών μεθόδων διδασκαλίας με στόχο να γίνει ελκυστικό το μάθημα και στη διαδικασία ανίχνευσης της γνώσης να συμμετέχουν και οι ίδιοι οι μαθητές.
- Εξοπλισμός των Τμημάτων Υποδοχής με Ηλεκτρονικούς Υπολογιστές και γενικότερα υλικού με τη συμβολή του οποίου θα μπορούν οι μαθητές να προσεγγίσουν και να γνωρίσουν την ελληνική γλώσσα.
- Τήρηση και ενημέρωση ατομικού Φακέλου Αξιολόγησης όπου θα φαίνεται η πρόοδος των αλλοδαπών μαθητών στους διάφορους τομείς.
- Συνεργασία των εκπαιδευτικών των τάξεων με τον εκπαιδευτικό του Τμήματος Υποδοχής.
- Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών οι οποίοι παίρνουν μέρος στην εκπαίδευση των αλλοδαπών και παλιννοστούτων μαθητών.
- Ευαισθητοποίηση των μαθητών της τάξης και εμπέδωση μια ξεκάθαρης στάσης απαλλαγμένης από προκαταλήψεις και ρατσιστικές τάσεις για τους αλλοδαπούς μαθητές.

Πηγές - Βιβλιογραφία

²⁷ Μουσούρου, Α. (1991). Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη, Αθήνα: Gutenberg, σ. 113

- Andre Mirambel (μετάφραση Σταμ. Καρατζά): (1988), *Η νέα ελληνική γλώσσα- Περιγραφή και ανάλυση*, Αθήνα.
- Cummins, J. (1999), *Ταυτότητες υπό διαπραγματεύση*, (μετάφραση Σ. Αργύρη), Αθήνα.
- Fray, K (2002): Η μέθοδος PROJECT- Μια μορφή συλλογικής εργασίας στο σχολείο ως θεωρία και πράξη, Θεσσαλονίκη: εκδ. οίκος Αφών Κυριακίδη.
- Καγκά, Ε: (2001), *Αφύπνιση στη διαφορετικότητα των γλωσσών και των πολιτισμών*. Στο Διαθεματικό Εκπαιδευτικό υλικό για την Ευέλικτη ζώνη, τεύχος Α', Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Καγκά, Ε: (2001), *Το άνοιγμα του Σχολείου στην πολυγλωσσία και τον πολιτισμό: Περίπτωση, διαθεματικής προσέγγισης*. Επιθεώρηση εκπαιδευτικών θεμάτων, 5, 37-48.
- Αναγνωστοπούλου, Μ: (2001), *Η Ομαδική Διδασκαλία στην εκπαίδευση*, Θεσσαλονίκη: εκδ. οίκος Αφών Κυριακίδη.
- Γαλάνης, Κ: (2002), *Η στάση του εκπαιδευτικού ως προσδιοριστικός παράγοντας των σχέσεων του με τους μαθητές και του γονείς τους*, Θεσσαλονίκη: Πουρναράς.
- Γαλάνης, Κ: (2002), *Η στάση του εκπαιδευτικού ως προσδιοριστικός παράγοντας των σχέσεων του με τους μαθητές και τους γονείς τους*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Γιαγκουνίδης, Π: (2003), *Η συμβολή της επικοινωνιακής διάστασης των σχέσεων εκπαιδευτικών και μαθητών με πολιτισμικές διαφορές*. Συγκριτικές εμπειρίες. Στο Ε. Τρέσσου, Σ. Μητακίδου (επιμέλεια). *Εκπαιδευτικοί μιλούν σε εκπαιδευτικούς για τις εμπειρίες τους*. Εκπαίδευση γλωσσικών μειονοτήτων. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής
- Γκόβαρης, Χ: (1994): *Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*, 2^η έκδοση, Αθήνα: Ατροπός, σ. 43.
- Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών – Αναλυτικά Προγράμματα Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης (2002): Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα: Νικολάου, Γ. (2000), *Ένταξη και εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κανακίδου, Ε.,- Παπαγιάννη, Β: (1998). *Διαπολιτισμική Αγωγή*, 4^η έκδοση, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ.15
- Κοσμόπουλος, Α: (1990), *Σχεσιοδυναμική παιδαγωγική του προσώπου*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Λικιαρδοπούλου, Σ: «*Λίγες σκέψεις για τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*», Το σχολείο και το σπίτι, τ. 450, Μάρτιος-Απρίλιος 2003, σσ. 157-159.
- Μάρκου Γ., & Γκότοβος Αθ., (2004). *Ομογενείς και αλλοδαποί μαθητές στην ελληνική εκπαίδευση*, Αθήνα, Ινστιτούτο Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης (ΙΠΟΔΕ).
- Μάρκου, Γ: (1996). *Η πολυπολιτισμικότητα της ελληνικής κοινωνίας, η διαδικασία διεθνοποίησης και η αναγκαιότητα της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Γ.Γ. Λαϊκής Επιμόρφωσης.
- Ματσαγγούρας, Η: (2003), *Η διαθεματικότητα στη σχολική γνώση*, Αθήνα: εκδ. Γρηγόρη.
- Ματσαγγούρας, Η: (2000), *Στρατηγικές διδασκαλίας*, Αθήνα: Gutenberg.
- Μιτίλης, Α: (1998), *Οι μειονότητες μέσα στη σχολική τάξη. Μια σχέση αλληλεπίδρασης*, Αθήνα: Οδυσσεύς.
- Μουσούρου, Λ: (1991). *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*, Αθήνα, εκδ. Gutenberg.
- Νικολάου, Γ: (2005). *Διαπολιτισμική Διδακτική. Το νέο περιβάλλον. Βασικές αρχές*, Αθήνα, εκδ. Ελληνικά Γράμματα

- Εωχέλλης,Π: (2005), *Ο εκπαιδευτικός στον σύγχρονο κόσμο*, Αθήνα, Τυπωθήτω-Δαρδανός.
- ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ(2000), ΓΕΙΑ ΣΑΣ ΠΑΙΔΙΑ, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ, Θεωρητικό πλαίσιο παραγωγής του διδακτικού υλικού, Οδηγίες για το δάσκαλο, Αθήνα.
- ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, Ο.Ε.Δ.Β. (Α΄ έκδοση) 1998, *Ανοίγω το παράθυρο*, Βιβλίο για το δάσκαλο, Αθήνα.
- ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, Ο.Ε.Δ.Β. έκδοση 2001, *Ελληνικός Πολιτισμός*, Βιβλίο για το δάσκαλο.
- Χρυσαφίδης, Κ: (2000) *Βιωματική Επικοινωνιακή Διδασκαλία*, Αθήνα: Gutenberg.